Commissie
Ruimtelijke Kwaliteit

Bezoekadres
Weesperplein 8
Amsterdam

Postbus 1409
1000 BK Amsterdam
crk@amsterdam.nl
www.crk.amsterdam.nl

Commisse Aanwijzing Monumenten

Onderwerp	Adviesaanvraag aanwijzing complex Zwanenburgwal 218-230, Staalstraat 15-21, Verversstraat 149-157
Datum	13 november 2023
Commissie	Annuska Pronkhorst (voorzitter/architectuurhistoricus), Freek Schmidt (architectuurhistoricus), Isabel van Lent (architectuurhistoricus), Jacqueline de Graauw (bouwhistoricus)
Secretaris	Elles van den Hoek
Adviseur(s)	Agnes Hemmes (Monumenten en Archeologie)

Geachte leden van het dagelijks bestuur van stadsdeel Centrum,

U heeft de subcommissie Aanwijzing Monumenten van de CRK gevraagd advies uit te brengen over de aanwijzing van de Zwanenburgwal 218-230, Staalstraat 15-21, Verversstraat 149-157 als gemeentelijk monument.
De commissie hanteert bij de advisering de selectiecriteria voor monumenten en beschermde stads- en dorpsgezichten, zoals vastgesteld in de Erfgoedverordening. Zij beoordeelt of dit complex voor Amsterdam van belang is vanwege de stedenbouwkundige, architectonische en/of cultuurhistorische waarde. Daarnaast wordt beoordeeld in hoeverre het een gaaf en/of zeldzaam voorbeeld is voor een bepaalde periode of van een bepaald (gebouw)type.

De commissie adviseert u de elf portieketagewoningen met twee winkels op de hoek van de Zwanenburgwal, Staalstraat en Verversstraat gebouwd rond 1985 en ontworpen door architect Paul de Ley in samenwerking met architecte Fenna Oorthuys aan te wijzen als gemeentelijk monument. Het markante hoekpand vertegenwoordigt stedenbouwkundige, cultuurhistorische en architectonische waarde als goed voorbeeld van nieuwbouw uit de stadsvernieuwingsperiode met een eigentijdse, maar zorgvuldige inpassing in de fijnmazige structuur van de oude stad, rekening houdend met de menselijke maat. De architectonische waarde ligt in het hoogwaardige ontwerp, de ruimtelijkheid, transparantie en de verfijnde detaillering. Ondanks kleine aanpassingen en het dichtzetten van de passages naar het binnenterrein is de hoofdopzet van het ontwerp nog duidelijke herkenbaar en goed bewaard. De commissie merkt daarbij op dat de architectonische waarde niet per definitie ligt in de afzonderlijke woningplattegronden of in de fysieke

materialisering van het interieur en exterieur. Belangrijk is daarentegen wel de eenheid en verfijning van detaillering en materialisering binnen het complex.

Stedenbouwkundige waarde
Vele straatnamen in deze buurt, zoals de Staalstraat en Verversstraat, zijn een herinnering aan de Amsterdamse lakenindustrie, die oorspronkelijk in dit gebied was gevestigd. In de derde kwart van de twintigste eeuw leidde verval van en oorlogsschade aan de bebouwing tot sloop en vervanging door grootschalige nieuwbouw. In de jaren '70 kwamen buurtbewoners en architecten hiertegen in actie en pleitten voor behoud en herstel van het stedelijk weefsel. Binnen deze context maakt dit hoekpand deel uit van een omvangrijker stadsvernieuwingsproject aan de Zwanenburgwal dat in totaal uit vier complexen bestaat. Daarvoor waren een kavel met een te slopen koffiehuis en drie braakliggende percelen beschikbaar. De tussenliggende woningen aan de Zwanenburgwal en Verversstraat werden gerestaureerd.
Het ontwerp van het hoekpand volgt de schuine rooilijn van de Staalstraat en zoekt met de bouwhoogte aansluiting op het verschil in straatwanden, vijf lagen aan de Zwanburgwal en slechts drie en vier lagen aan de Verversstraat. Het pand Staalstraat 19 uit de jaren '50 van de twintigste eeuw werd opgenomen in het ontwerp voor dit blok. Met de bedrijfsruimtes op de begane grond wordt het karakter van de Staalstraat als winkelgebied doorgezet. Oorspronkelijk waren de twee passages naar het binnenterrein, waar de trappenhuizen met entrees naar de appartementen liggen, openbaar toegankelijk.
De ligging in combinatie met de vormgeving, afgeronde hoeken en gepleisterde gevels zorgen ervoor dat het gebouw opvalt en een beeldbepalende hoek vormt.

Architectonische waarde
De schuine rooilijn, ronde vormen, gepleisterde buitengevels met strookramen, terugliggende transparante puien ter plaatse van de trappenhuizen en passages naar het binnenterrein en de zorgvuldige materialisering en verfijnde detaillering zorgen ervoor dat dit pand een goed voorbeeld is van eigentijdse maar zorgvuldige stadsreparatie. Ondanks de afwijkende vormgeving is aansluiting gezocht met de omgeving en is er een sterke visuele samenhang met de andere drie complexen die onderdeel zijn van dit project.
Ondanks de beperkte afmetingen van de kavel zijn door efficiënte plattegronden elf hoogwaardige sociale woningen met woonkamers aan de straat, en entrees, bergingen en keukens aan het binnenterrein gerealiseerd. De woonkwaliteit wordt vergroot door een grote mate van transparantie en daglichttoetreding, ook in het smalle binnenterrein, royale balkons en het gebruik van daken als daktuin.

Cultuurhistorische waarde
Paul de Ley, wordt gerekend tot een van de pioniers van de stadsvernieuwing. Tijdens zijn opleiding aan de Academie van Bouwkunst en de jaren die hij werkzaam was bij het architectenbureau van Aldo van Eyck en Theo Bosch, kwam hij in aanraking met de ideeën van de Forumgroep. Als reactie op de cityvorming (schaalvergroting) uit de jaren '60 van de twintigste eeuw, stelden zij uitgangspunten als respect voor de kleinschalige, historische stad, de menselijke maat, inbreng van bewoners en de positie van de architect centraal.
Zijn project voor het Bickerseiland, dat nog uitging van traditionele pandsgewijze woningen, vormde het begin van zijn carrière. In zijn latere projecten zoals aan de Zwanenburgwal werden woningen meer als één geheel en met eigentijdse afwijkende materialisering ontworpen, daarbij wel steeds met de schaal en menselijke maat als uitgangspunt.

Het hoekpand aan de Zwanenburgwal, Staalstraat en Verversstraat is een belangrijk onderdeel van de grootschalige vernieuwing van de Nieuwmarkbuurt. Door de vormgeving, markante ligging en (oorspronkelijke) doorwaadbaarheid van het binnenterrein springt het uit boven de andere drie complexen die De Ley en Oorthuys tegelijkertijd ontwierpen.

Gaafheid, herkenbaarheid en zeldzaamheid
De hoofdopzet van het ontwerp is, op enkele ondergeschikte wijzigingen na, gaaf bewaard.

Amsterdam, 11 december 2023
Commissie Aanwijzing Monumenten



Annuska Pronkhorst, voorzitter

Cc Monumenten en Archeologie